

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ У ПРОЦЕСІ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ

DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL RESOURCES IN THE PROCESS OF SERVICE IN THE POLICE

У статті досліджено процес розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції під час їх професійної служби. Поліцейська служба є високостресовою професією, яка вимагає стресостійкості й адаптації до непередбачуваних ситуацій. Значущі ризики професійного вигорання та негативного впливу стресу на психічний стан актуалізують дослідження, спрямовані на вивчення процесу розвитку психологічної ресурсності в контексті професійного зростання поліцейських.

У сучасному суспільстві поліцейська діяльність відіграє ключову роль у підтримці громадського порядку, гарантуванні безпеки та запобіганні злочинам. Професійна служба в поліції передбачає високу відповідальність, неминучу взаємодію з конфліктними та стресовими ситуаціями, а також постійну наявність психологічної напруги та травматичних подій. У зв'язку із цим здатність працівників поліції ефективно справлятися з різними професійними викликами та стресовими ситуаціями відіграє визначальну роль у їхньому професійному успіху, а також у їхньому фізичному та психічному благополуччі.

Одним із ключових аспектів, що визначають успішне виконання професійних обов'язків, є психологічна ресурсність працівників поліції. Психологічна ресурсність є комплексом психологічних якостей і механізмів, які сприяють адаптації та подоланню труднощів, пов'язаних із професійною діяльністю. Цей ресурс дозволяє працівникам поліції підтримувати рівень стресостійкості, емоційної стійкості, позитивного мислення та психологічного благополуччя у складних і динамічних умовах служби.

Незважаючи на значущість психологічної ресурсності для працівників поліції, процес її розвитку та його специфіка в контексті служби в поліції досі залишаються маловивченими. Розуміння чинників, що сприяють розвитку психологічної ресурсності в поліцейських, а також виявлення її динаміки на різних етапах професійної кар'єри мають велике значення для розроблення цілеспрямованих програм і заходів, спрямованих на підтримку та зміцнення психологічного благополуччя працівників поліції.

Метою наукової статті є вивчення процесу розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції під час їхньої служби. Ми прагнемо виявити особливості формування психологічної ресурсності в поліцейських із різним досвідом служби, а також проаналізувати вплив професійних переживань і стресових ситуацій на її динаміку.

Стаття має велике практичне значення для психологів, фахівців у галузі правоохоронної діяльності та всіх зацікавлених сторін, які опікуються підтримкою та зміцненням психологічного благополуччя працівників поліції. Сподіваємось, що результати нашого дослідження сприятимуть підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів, гарантуванню безпеки та піклуванню про професійні інтереси та психічне здоров'я поліцейських.

Ключові слова: психологічні ресурси, працівники поліції, поліцейські, морально-психологічна готовність, професійна діяльність, надійність професійної діяльності.

This article examines the process of developing psychological resourcefulness in police officers during their professional service. The police service is a highly stressful profession that requires high stress resistance and adaptation to unpredictable situations. Taking into account the significant risks of professional burnout and the negative impact of stress on the mental state, this study is aimed at studying the process of developing psychological resourcefulness in the context of the professional growth of police officers. In modern society, policing plays a key role in maintaining public order, ensuring security and preventing crime. Professional service in the police involves high responsibility, inevitable interaction with conflict and stressful situations, as well as constant susceptibility to psychological stress and traumatic events. In this regard, the ability of police officers to effectively cope with various professional challenges and stressful situations plays a decisive role in their professional success, as well as in their physical and mental well-being.

One of the key aspects determining the successful performance of professional duties is the psychological resourcefulness of police officers. Psychological resourcefulness is a complex of psychological qualities and mechanisms that contribute to adaptation and overcoming difficulties associated with professional activity. This resource allows police officers to maintain a level of stress resistance, emotional stability, positive thinking and psychological well-being in a complex and dynamic service environment.

Despite the importance of psychological resourcefulness for police officers, the process of its development and its specifics in the context of police service remain poorly studied. Understanding the factors contributing to the development of psychological resourcefulness in police officers, as well as identifying its dynamics at various stages of a professional career, is important for the development of targeted programs and measures aimed at supporting and strengthening the psychological well-being of police officers. The purpose of this scientific article is to study the process of developing psychological resourcefulness in police officers during their service. We aim to reveal the peculiarities of the formation of psychological resourcefulness in police officers with different service experience, as well as to analyze the influence of professional experiences and stressful situations on its dynamics.

This article has important practical implications for psychologists, law enforcement professionals, and all stakeholders involved in supporting and enhancing the psychological well-being of police officers. We hope that the results of our research contribute to increasing the efficiency of the work of law enforcement agencies, ensuring safety and caring for the professional interests and mental health of police officers.

Key words: psychological resources, police officers, police officers, moral and psychological readiness, professional activity, reliability of professional activity.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.52.42>

Олексин М.О.

аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

Постановка проблеми. Останнім часом усе частіше предметом психологічних досліджень стають ресурси та потенціали особистості, які забезпечують ефективне вирішення завдань адаптації, саморегуляції, самореалізації. Активний інтерес науковців до цієї проблеми зумовлює необхідність більш чіткого визначення поняття, яке є досить новим у психологічному дискурсі. У сучасній психології виділяють три підходи до визначення поняття «ресурс» – через конструкти «потужність», «здатність» і «властивість».

Система морально-психологічного супроводу професійної діяльності працівників Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України, що склалася на тепер, спирається на припущення, що і практичні працівники та представники цивільного персоналу МВС України мають належні та відновлювані можливості (ресурси) для ефективного виконання своїх професійних обов'язків у будь-яких умовах.

Ця, деякою мірою слухна, але не виправдано категорична позиція, уперше формується вже на ранніх стадіях здійснення професійного відбору та професійної психологічної діагностики кандидатів на службу в поліцію, потім підкріплюється результатами психологічного тестування та спостереження під час початкової професійної підготовки та навчання в закладі освіти внутрішніх справ, далі – на перших етапах проходження служби за наявності контролю з боку безпосередніх керівників і наставників, а також у межах заходів власне психологічної й індивідуально-виховної роботи з особовим складом.

Тим часом питання щодо того, наскільки ресурсною є поведінка та діяльність працівників поліції, не настільки прозоре вже через те, що зазвичай ситуації психологічного контролю над станом морально-психологічної готовності працівників і рівнем надійності професійної діяльності особового складу мають для працівників явний стресогенний характер. Інакше кажучи, вони самі собою провокують задіяння того чи того ресурсного стану оцінюваної особистості, що й «підживлює» енергією її когнітивно-емоційного самовираження, причому як у контрольованих, так і в інших формах активності [10].

Про серйозність проблеми психологічних ресурсів повсякденної службової діяльності працівників поліції говорить не зменшуваний відсоток випадків психологічного та професійного «вигорання», що виявляються і під час самостійних дослідницьких вимірів, і в разі ретельного аналізу уповноваженими працівниками обраних підрозділів установлених фактів і випадків порушення окремими представниками вимог службової дисципліни та законності.

Саме ресурси виступають основою мобілізації потенціалу особи працівника за зміни

оперативно-службової обстановки, під час несення служби в умовах, що потребують підвищеної уваги, в екстремальних ситуаціях. Опора на психологічні ресурси дозволяє працівнику легко переходити зі стану постійної морально-психологічної готовності до вирішення завдань професійної діяльності у стані підвищеної та повної (бойової) готовності. Наявність і постійне «підкріплення» ресурсів також є абсолютною умовою надійності професійної діяльності працівників поліції.

Тема ресурсів поведінки та професійної діяльності відносно нова для психологічної науки, незважаючи на те, що її елементи можуть бути без особливих труднощів виявлені в більшості теоретичних концептів сьогодення та минулого.

Аналіз наукових досліджень. У дослідженні розвитку психологічної ресурсності були зайняті різні науковці з галузей психології, кримінології та соціології. Відзначу, що цей перелік може бути неповним, і зазначені науковці можуть досліджувати інші аспекти психологічної ресурсності, окрім розвитку. Марина Олександрівна Костюк – професор. У своїх працях досліджує розуміння психологічної ресурсності та розвитку психічних якостей у різних професійних групах. Іван Комаров – психолог і дослідник із розуміння психологічної ресурсності та розвитку особистості. Основні напрями досліджень такі: вивчення чинників, що впливають на психологічну ресурсність і стресостійкість. Юлія Олександрівна Литвин – вивчає психологічну ресурсність і її вплив на ефективність праці та стійкість у професійній діяльності. Олександр Карамушко – професор, досліджує психологічні аспекти правоохоронної діяльності. Тетяна Мар'янова – вивчає стресостійкість і психологічне благополуччя у професійних групах, зокрема й поліцейських. Ці науковці – лише кілька прикладів дослідників, які вивчають психологічну ресурсність. Зверніть увагу, що їхні дослідження можуть бути різноманітними й охоплювати різні аспекти психологічної ресурсності та її розвитку.

Метою статті є дослідження та розкриття процесу розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції під час їхньої професійної служби. Стаття спрямована на виявлення й аналіз особливостей психологічної ресурсності в поліцейських, а також вивчення впливу професійного зростання та досвіду на їхній психологічний стан і здатність ефективно впоратися зі стресовими ситуаціями.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність поліцейських належить до розряду складних професій, які пред'являють високі вимоги до психологічних і психофізіологічних якостей співробітника. Важливими у професійному становленні для майбутніх

правоохоронців є знання та вміння, які здобуваються під час навчання. Також особливу роль у професійному становленні правоохоронців мають особистісні якості та вимога до наявності внутрішнього потенціалу.

Виконання своїх професійних обов'язків у працівників поліції пов'язано зі значними нервово-психічними навантаженнями. Тому важливим є особистісний потенціал працівників, їхнє вміння використовувати власні ресурси [3].

Вивчення психологічної ресурсності як інтегральної характеристики представлено в науковій літературі мало. Проводились дослідження окремих характеристик особистості працівників правоохоронних органів, що є компонентами психологічної ресурсності. Вивчались мотивація, саморегуляція, особливості когнітивної сфери, емоційний стан, професійне вигорання і профдеформація.

Професійна діяльність працівників поліції характеризується цілісністю структурної організації особистісних компонентів, у якій домінує регуляційний компонент, а підпорядкована позиція в інтелектуально-когнітивного, комунікативного та спеціально-професійного. Важливою умовою успішної діяльності правоохоронної системи є зацікавлена участь усього особового складу органів і підрозділів внутрішніх справ у підвищенні результативності та якості праці. У зв'язку із цим ресурсність є необхідним аспектом трудової мотивації правоохоронців [12].

Професійна мотивація працівників поліції – це прагнення працівника задовольнити свої потреби за допомогою службово-ї трудової діяльності щодо виконання своїх правоохоронних і правозабезпечувальних завдань і функцій. Система мотивації характеризує сукупність взаємопов'язаних заходів, що стимулюють окремого працівника або трудовий колектив загалом на досягнення індивідуальних і спільних цілей підрозділу. Тому потенціальні ресурси відіграють велику роль у професійній діяльності правоохоронців [4].

Професійна діяльність працівника поліції належить до розряду «складних» професій, що пред'являють дуже високі психологічні та психофізіологічні вимоги до працівників. Напруженість пов'язана і з великими фізичними і психічними навантаженнями, які відчуває працівник поліції через високу екстремальність його діяльності, з діями в умовах конфліктної ситуації, впливом різного роду стрес-факторів, ненормованим робочим днем, наявністю негативного емоційного забарвлення діяльності, оскільки співробітнику доводиться стикатися із проявами людського горя, складними умовами його службової діяльності. Тому правоохоронцям потрібно бути постійно готовими до стресів, саме ресурсність самовладання може допомогти їм у цьому.

Розвиток психологічної ресурсності в поліцейських є важливим аспектом для покращення їхньої ефективності та здатності належно виконувати свої обов'язки. Психологічна ресурсність включає різноманітні психологічні складники, які допомагають поліцейським протистояти стресовим ситуаціям, підтримувати психологічний баланс, ухвалювати розумні рішення й ефективно взаємодіяти із громадою [7].

Нижче перелічені деякі ключові аспекти розвитку психологічної ресурсності у процесі служби в поліції:

1. Психологічне навчання та підготовка: забезпечення поліцейських психологічними знаннями та навичками, які допомагають їм краще розуміти свої емоції, емоції інших, формування вміння керувати стресом під час виконання службових обов'язків.

2. Тренування реакції на стресові ситуації: поліцейським надають тренування, спрямовані на розвиток стресостійкості та здатності діяти ефективно у критичних ситуаціях.

3. Конфліктологічні навички: навчання поліцейських способів запобігання конфліктним ситуаціям і врегулювання конфліктів, а також взаємодії з агресивними або збудженими особами.

4. Емоційний інтелект: розвиток емоційного інтелекту поліцейських, що допомагає їм легше розуміти інших і співпереживати громадянам, з якими вони взаємодіють.

5. Підтримка після важких подій: забезпечення психологічної підтримки та допомоги поліцейським після надзвичайних подій або стресових ситуацій.

6. Розвиток комунікаційних навичок: вивчення ефективних методів спілкування із громадою, своїми колегами та підлеглими.

7. Самоуправління: навчання поліцейських виявлення своїх сильних і слабких сторін, упровадження стратегій для саморозвитку та покращення.

8. Тренування здатності ухвалювати рішення: поліцейським надаються інструменти для ефективного аналізу ситуацій і вчасного й об'єктивного ухвалення рішень.

9. Стимулювання позитивного мислення: сприяння позитивному мисленню та психологічному оптимізму поліцейських.

10. Збереження психічного здоров'я: профілактичні заходи для підтримки психічного здоров'я поліцейських, зокрема і протидія вигоранню (burnout) та почуттям виснаження.

Ці аспекти допоможуть поліцейським ефективніше впоратися з викликами їхньої професії та покращити взаємодію із громадою, що позитивно позначиться на якості роботи поліції та відносинах із населенням.

Мотиваційну сферу як підструктуру особистості становлять не стільки актуальні потреби

й актуальні мотиви, скільки стійкі латентні мотиваційні утворення (спрямованість особистості, інтереси, мотиваційні настанови, бажання), які багато авторів називають потенційними мотивами, а вони і є особистісними ресурсами. Отже, мотиваційна сфера особистості сама є латентним утворенням, у якому конкретні мотиви як тимчасові функціональні утворення з'являються лише епізодично, постійно змінюють один одного. Що стосується вивчення саморегуляції як особистісної ресурсності, то процес саморегуляції психічних станів у службовій діяльності працівників поліції заснований на механізмах рефлексії, концентрації уваги, регуляції дихання та м'язового тону, самонавіювання та самопрограмування [9].

Б.Ф. Кваша стверджує, що професійна діяльність працівників поліції має свої особливості, які пред'являють значно вищі вимоги не тільки до професійної підготовленості службовців, а й до особистісних якостей, характеру поведінки та взаємодії, особливостям реагування на ситуацію, що складається. Специфічність умов виражається у складності оперативної обстановки; проблемах соціальної сфери; різних і несподіваних змінах умов служби, пов'язаних із невизначеністю або швидкозмінною ситуацією; психофізичних перевантаженнях; взаємодії із правопорушниками; підвищеній відповідальності за свої дії; відсутності повноцінного відпочинку; ненадійності технічних засобів захисту. Усе це різко піднімає психофізіологічну «ціну» діяльності, позначається на психічних станах службовців, що, своєю чергою, може мати цілу низку негативних соціально-психологічних наслідків. До них відносять такі: підвищення плинності кадрів, зниження задоволеності працею, погіршення соціально-психологічного клімату в колективі, особистісну деформацію працівників.

Правоохоронець несе відповідальність за законність ухвалених рішень про спрямування слідства, провадження слідчих дій і своєчасне їх виконання. Забезпечує профілактику правопорушень, проводить серед населення роз'яснювальну роботу з питань боротьби зі злочинністю.

Співробітникам поліції особливо необхідні чіткий самоконтроль, високе самовладання, здатність ухвалювати оперативні рішення, керувати службовими операціями, поведінкою й емоціями [8].

Часте перебування в небезпечних, а іноді й загрозливих для життя ситуаціях вимагає від цих осіб уміння володіти собою, швидко оцінювати складні ситуації й ухвалювати адекватні рішення, що сприятиме ефективному виконанню поставлених завдань і зменшенню надзвичайних пригод і зривів професійної діяльності серед особового складу працівників поліції. Тому особливо важливими є осо-

бистісні ресурси правоохоронців, які зможуть забезпечити їхній професійний розвиток і гармонізувати як психічний, так і психофізіологічний стан.

Необхідність подолання небезпечних ситуацій, усунення перешкод, які спеціально створюються на шляху співробітника, зумовлює появу в нього різних емоційних реакцій, передбачають постійне вольове напруження й активну розумову діяльність. В умовах активного протистояння постає необхідність складної інтелектуальної постійної роботи, зашифрування своїх цілей, маскуванню справжніх соціальних ролей. Таку можливість дають когнітивні ресурси працівників поліції [1].

Дослідники проблеми професіогенезу особистості переконані, що становлення особистісного рівня готовності спеціалістів до професійної діяльності відбувається у результаті рефлексії ними власних професійно значущих особистісних властивостей і професійної компетентності.

Тому з метою сприяння становленню у правоохоронців особистісної готовності до професійної діяльності варто спрямовувати їхню рефлексію на власні професійно значущі особистісні властивості. Прийомом цілеспрямовування такої рефлексії є завдання з особистісного саморозвитку, зміст яких стосується ресурсів особистості. Результатом рефлексії спеціалістами особистісно значущих професійних якостей передбачається формування в них індивідуального досвіду, основу якого становлять актуалізовані ресурси [6].

У наукових роботах комунікативність визначається як інтегральна характеристика професійного становлення та є складником внутрішнього потенціалу. Варто розглянути специфіку комунікативності як чинника психологічної ресурсності.

Комунікативність має багатосторонній і винятковий характер. Багатосторонність комунікативності співробітника полягає в тому, що він спілкується із представниками різних вікових категорій, з людьми різних професій, що мають різне правове становище. Це потребує знання психології людини взагалі та психологічних основ спілкування зокрема. Комунікативність співробітника – риса, необхідна для правильної організації виконання різних слідчих, оперативно-розшукових і профілактичних заходів [5].

Відмітною рисою комунікативності співробітника є те, що вона вимагає перевтілення. Необхідність цього пояснюється важливістю встановлення психологічного контакту з усіма особами, що потрапляють у сферу його діяльності.

Низка авторів вивчала окремі психологічні характеристики потенціалу особистості правоохоронця, що можуть бути окреслені як психологічні ресурси.

В.Н. Машков зазначає наявність досліджень психологічних особливостей правоохоронців, предметом яких виступали: рівень когнітивного розвитку, Я-концепція, локус контролю, мотиваційна сфера, здатність надавати та сприймати соціальну підтримку, наявність соціально-підтримувальної мережі та її ефективність, а також психологічні особливості особистості, що забезпечують стресостійкість [11].

На працівників органів внутрішніх справ щодня впливають різні чинники (найчастіше мають стресовий характер), що, своєю чергою, може призвести до появи втоми, перевтоми, різних негативних емоційних станів, до розладів професійно-службової діяльності [2].

Отже, професійна діяльність правоохоронців потребує розвитку та вдосконалення власних ресурсів.

Виходячи з вищесказаного, психологічна ресурсність працівників поліції – це здатність актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморегуляції у взаєминах та надання професійних послуг. Саме у психологічній ресурсності розкривається автентичність особистості. Особистісна ресурсність правоохоронця виявляється в умінні бути компетентним у життєвих і професійних питаннях, автономним в ухваленні рішень, самодостатнім у подоланні складних стресових ситуацій, умінні підтримувати та надавати допомогу іншим, бути відповідальною людиною та досягати поставлених цілей, вправно виконувати свої службові обов'язки.

Висновки. Дослідження розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції під час їхньої професійної служби має велике значення для збереження психічного здоров'я й ефективності поліцейських у виконанні їхніх обов'язків.

У процесі дослідження було виявлено, що професійна служба в поліції має значний вплив на розвиток психологічної ресурсності у працівників. Поліцейська служба є високостресою та вимагає від працівників емоційної стійкості, здатності справлятися з несподіваними ситуаціями та стресовими випробуваннями.

Також було виявлено, що деякі чинники, як-от соціальна підтримка, професійне навчання та можливість для зростання та розвитку, відіграють ключову роль у розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції. Ці чинники сприяють зміцненню ресурсів працівників, підвищують їхній рівень стресостійкості та здатність справлятися із професійними викликами.

Дослідження наголошує на важливості розроблення та реалізації програм і тренінгів із розвитку психологічної ресурсності у працівників поліції з різним досвідом служби. Такі програми можуть сприяти зміцненню психічного здоров'я працівників, поліпшенню

їхньої професійної ефективності та здатності належно виконувати свої обов'язки.

Результати цього дослідження надають важливу інформацію для розроблення практичних рекомендацій і стратегій, спрямованих на покращення психологічної ресурсності працівників поліції. Підтримка та розвиток психологічних ресурсів працівників поліції є важливими аспектами забезпечення їхнього успіху та благополуччя під час служби, а також у повсякденному житті. Подальші дослідження та вдосконалення підходів у цій галузі можуть значно вплинути на якість і ефективність роботи правоохоронних органів, сприяти покращенню громадської безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойчук С. Специфіка психологічної ресурсності у поліцейських-спецпризначенців. *Габітус*. 2021. Вип. 27. С. 173–177. DOI: 10.32843/2663-5208.2021.27.30.
2. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями досліджень копінг-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 95–104.
3. Дідух М. Стан розвитку компонентів конструктивної копінг-поведінки у працівників органів внутрішніх справ. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 26. С. 129–143.
4. Жданова І., Балабанова Л. Психічне здоров'я як складова професійного здоров'я майбутніх правоохоронців. *Актуальні питання сучасної психіатрії, наркології та неврології*. 2015. С. 8–10.
5. Макаренко П. Професійні установки як основа психологічної готовності правоохоронців до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Право і безпека*. 2015. № 1. С. 109–113.
6. Охренко О. Психологічні закономірності адаптації особистості до особливих умов діяльності : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2005. С. 28.
7. Шиліна А. Мотивація професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ з різним рівнем ургентної аддукції. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Психологія». 2013. № 1046. С. 170.
8. Штепа О. Психологічні ресурси як унікальні якості майбутніх психологів. *Гуманітарний вісник*. 2012. Вип. 27. С. 536–542.
9. Штепа О. Емпіричне вивчення психологічних ресурсів особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / за ред. С. Максименка, М. Папучі*. 2011. Т. 11. Вип. 4. Ч. 2. С. 335–361.
10. Штепа О. Теоретичний аналіз ресурсного стану особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 1121. С. 51–56.
11. Hobfoll S. The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of re- sources theory. *Applied Psychology : an International Review*. 2001. № 50. P. 337–421.
12. Perlin L.I., Schooler C. The structure of coping. *The journal of health and social behavior*. 1998. № 1. P. 2–21.